

Zbigniew Kwieciński

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Społeczeństwo wychowujące w zagrożeniu? Kryzys jako źródło nadziei. Zaproszenie do dyskusji

Zadziwiająca i przygnębiająca jest aktualność diagnoz i hipotez ostrzegawczych sprzed ćwierćwiecza. Przed wielu laty (2002 rok) miałem odczyt we Wrocławiu w bardzo elitarnym „Salonie Profesora Dudka”. Owe pracowicie przez wiele lat wywiedzione diagnozy streściłem w jednym zdaniu. Pamiętam je, bo wywołało burzę sprzeciwu w namiętnej dyskusji.

Była taka to taka oto konstatacja: „żyjemy w kraju powszechnej demoralizacji i epidemicznej głupoty”.

„Szkoda, że to wszystko jest aktualne” – napisała do mnie pewna znacząca humanistka, gdy podarowałem jej niedawno moją książeczkę z reprintem wykładu z 1981 roku.

Jak to było, jest i długo jeszcze będzie możliwe?

Nastąpiło wielowymiarowe pęknięcie społeczeństwa (wychowującego): materialne, społeczne, polityczne, technologiczne, ideologiczne i światopoglądowe oraz co do poziomu rozwoju¹.

Rozwojową zmianę powstrzymują:

- „struktury długiego trwania”² – blokujące rozwój nowoczesnego państwa demokratycznego z aktywnymi i refleksyjnymi obywatelami, takie jak: struktury społeczne i sprzężone z nimi systemy kulturowe (pochłopskie, poszlacheckie, posocjalistyczne), powierzchowna, frekwencyjna religijność i „dziedziczone” habitusy,
 - blokady mające charakter krótkiego trwania – neoliberalizm gospodarczy, jego inwazja i imitacja w Polsce, czego efektem jest głęboki podział na społeczeństwo anankastyczne (lęku przed zmianą) i narcystyczne (skupienia na konsumpcji i hedonizmie)³.
- Społeczeństwo jest głęboko i długotrwale podzielone w zakresie: sporu o przeszłość i kierunki rozwoju, zdolności do kompromisu ze strony zwycięzców demokratycznych

1 J. Reykowski, *Różnice w mentalności jako źródło ideologicznych konfliktów*, „Nauka” 2013, nr 3, s. 17–43.

2 F. Braudel, *Dynamika kapitalizmu*, tłum. B. Baran, Aletheia, Warszawa 2013.

3 F. Riemann, *Oblicza lęku. Studium z psychologii lęku*, tłum. U. Poprawska, WAM, Kraków 2005.

wyborów, oceny szczególnej roli naszego narodu i państwa, tolerancji wobec „innych” i wobec różnic, znaczenia mitów i minionych zdarzeń dla systemów wartości⁴.

Poszerzająca się kultura upokarzania karmi zwycięstwo politycznego populizmu nacjonalistyczno-ksenofobicznego⁵. Upadek religijności instytucjonalnie splecionej z państwem niszczy ją samą jako nauczycielkę moralności⁶. Brakuje zorganizowanej i skutecznej alternatywy w obrębie demokracji parlamentarnej.

Nadzieją jest samoodnowa społeczeństwa wychowującego, którą rokują dwa paradoksy:

1. Edukacja zorganizowana jest opóźniona, jak cała kultura, wobec zmian systemowego otoczenia. Jak zatem przeprowadzić odnowicielskim zmianom? A jednak. Kryzys jest źródłem nadziei na nowe oświecenie. Tego nas uczą całe nasze dzieje, to powtarza współczesna psychologia i psychiatria.
2. Autorytarne i ksenofobiczne zamykanie się przed demokracją i światem powoduje gwałtowne wyłanianie się świadomości obywatelskiej⁷.
Potrzebne są oddolne, sieciowe innowacje:
 - wiemy już na pewno, że wielokrotne „reformy” wprowadziły chaos i upadek systemu edukacyjnego,
 - możemy liczyć tylko na innowacje oddolne, budujące sieci kształcenia tak wirtualnej, jak klasycznej edukacji jednostek autonomicznych, a zarazem uspołecznionych, otwartych na ponowoczesny świat,
 - uniwersytety nie są zdolne do ożywczych zmian (Kongres Kultury Akademickiej 20–22 marca 2014 roku w UJ: brak zrozumienia związków z systemem edukacji i świadomości sprawstwa rektorów w degradacji własnych uczelni, rezygnacja z misji wychowawczej, trybalizm).

4 *Raport Polska 2050*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2011.

5 A. Szahaj, *Inny kapitalizm jest możliwy*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2015.

6 F. Ebner, *Słowo i realności duchowe. Fragmenty pneumatologiczne*, IFiS PAN, Warszawa 2006, za: P. Kostyło, *Ferdinand Ebner i paradoks samotności*, „Paedagogia Christiana” 2015, nr 1 (35).

7 M. Kofta, *Życie w różnych kodach*, „Academia” 2016, nr 1; P. Śpiewak, wypowiedź w TVN24 „Fakty po faktach” 21.03.2016.